

Diskurzivno konstruiranje nacionalnog identiteta (u kontekstu prostora)

Cerin, Dorotea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:849569>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Studentica: Dorotea Cerin

Mentor: dr. sc. Benedikt Perak

DISKURZIVNO KONSTRUIRANJE NACIONALNOG IDENTITETA
(U KONTEKSTU PROSTORA)

(završni rad)

Studij: Sveučilišni preddiplomski jednopredmetni studij kulturologije

Godina studija: 3. godina

Akadska godina: 2014/2015

Rijeka, 2015

SAŽETAK

Cilj ovoga rada je prikazati diskurzivne načine konstruiranja nacionalnog identiteta s naglaskom na ulogu prostora u takvoj diskurzivnoj konstrukciji. Bit će riječi o kolektivnim identitetima općenito te o procesu nastanka kolektivnog identiteta od individualnih identiteta. Nadalje će kolektivni identiteti biti povezani s pojmovima spomenmjesta i spomenika. Kako je u ovom radu naglasak na naciji kao jednom od kolektivnih identiteta u nastavku će biti prikazan način na koji se ona diskurzivno konstruira opisujući u tome ulogu mita, narativnog identiteta, povijesti, povijesnog revizionizma, jezičnih izraza i slično. Na kraju prikaza diskurzivnih načina konstruiranja nacionalnog identiteta izvršit će se kratka analiza upisivanja značenja u spomenike na primjeru antifašističkih spomenika u Hrvatskoj. Točnije, riječ je o analizi podijeljenoj na dva dijela: što su spomenici značili u konstruiranju nacionalnog identiteta u doba kada su bili podizani, a što su značili u razdoblju od 1990. godine do 2000. godine kada je veliki broj njih porušen, oštećen ili uklonjen.

KLJUČNE RIJEČI: nacionalni identitet, kolektivni identiteti, diskurz, diskurzivno konstruiranje identiteta, prostor, mit, povijest

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. OPĆENITO O IDENTITETU	5
3. OD INDIVIDUALNOG DO KOLEKTIVNOG IDENTITETA	6
4. ZNAČAJ PROSTORA U KONSTRUKCIJI IDENTITETA	7
4.1. SPOMENMJESTA	8
5. MIT	10
5.1. MIT KAO SEMIOLOŠKI SUSTAV	11
5.2. ODNOS MITA I POVIJESTI	12
5.3. ODNOS MITA I IDEOLOGIJE	13
6. ZNANJE (ISTINA) = MOĆ	14
7. PISANJE POVIJESTI I POVIJESNI REVIZIONIZAM	16
8. DISKURZIVNO KONSTRUIRANJE NACIONALNOG IDENTITETA	18
8.1. OD IDENTITETA DO NACIONALNOG IDENTITETA	19
8.2. VIŠESTRUKI IDENTITETI	20
8.3. NARATIVNI I NACIONALNI IDENTITET	21
8.3.1. NACIJA KAO IMAGINARNA ZAJEDNICA	22
8.3.2. NACIJA KAO SISTEM KULTURALNIH REPREZENTACIJA	23
8.3.3. NARATIV NACIJE	24
8.4. STRATEGIJE KONSTRUIRANJA NACIONALNOG IDENTITETA U DISKURZU	26
8.4.1. KORIŠTENJE METONIMIJE, SINEGDOHE, PERSONIFIKACIJE I IZRAZA „MI“	26
9. ANALIZA ZNAČENJA I ULOGE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA U HRVATSKOJ U KONSTRUKCIJI NACIONALNOG IDENTITETA U DOBA NJIHOVE IZGRADNJE, TE U RAZDOBLJU OD 1990 DO 2000 GODINE	28
9.1. PODIZANJE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA	28
9.2. RUŠENJE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA OD 1990 DO 2000 GODINE	30
9.3. OD MITA NA LJEVICI DO MITA NA DESNICI	32
10. ZAKLJUČAK	33
11. LITERATURA	35

1. UVOD

„The most inexpensive type of pride, conversely, is national pride, because it betrays in the person afflicted by it a lack of individual characteristics of which he could be proud, so that he would not have to resort to that which he shares with so many millions of others. One who has meaningful personal characteristics will far more be able to recognise the faults of his nation most clearly, because he sees them constantly. But every miserable twit who has nothing in the world to be proud of reaches for the last resort, pride in the nation to which he belongs; this allows him to recover, and he is gratefully willing to defend all of his nation's faults and foolishness (...) with his hands and feet.“ (Schopenhauer)¹

Ovaj citat u sebi sadrži misao o subjektivnom identitetu čiji veliki dio je nacionalni identitet koji je u njega upisan. Nacionalni identiteti umjetne su i imaginarne konstrukcije koje se konstruiraju putem diskurza kako bi poduprle ideologiju onih koji su na vlasti. Konstruiranje grupa u društvu jedan je od načina prikrivanja klasne nejednakosti u društvu. Te grupe i ostale imaginarne zajednice konstruiraju se pomoću različitih alata kao što su diskurzivne strategije, povijesni revizionizam, mitizacija i slično. U ovom radu ću pokušati ukazati na načine konstruiranja kolektivnih, prvenstveno nacionalnih identiteta s naglaskom na ulogu prostora u toj konstrukciji. Prostor je kao jedna od temeljnih dimenzija u kojima smo kao individue i grupe smješteni (i smještamo se u grupe prvenstveno s obzirom na smještaj u prostoru) pogodna za upisivanje naturaliziranih značenja manipulativne namjere jer i sam prostor kao dimenzija ne podliježe suviše propitivanju o istinosti jer ga mi svojim subjektivnim osjetilima doživljavamo i osjećamo, a u svoju subjektivnu percepciju vjerujemo. No, oni mentalni konstrukti koji su usko povezani s njim putem upisivanja značenja i mitizacija također u većini slučajeva bivaju prihvaćeni s percipiranim prostorom kao nešto što se „razumije samo po sebi“ i kao nešto prirodno, iskonsko i esencijalno. U nastavku rada pokušat ću dati uvid u načine diskurzivnog konstruiranja nacionalnog identiteta s naglaskom na prostor kako bismo postali što svjesniji strategija i načina njegovog konstruiranja i time bacili svjetlo na istinu o njemu, kako ne bismo i sami postali pijuni koji reproduciraju njegovo ideološko značenje, jer nacija, kao grupa koja se temelji na jednakosti, danas je jedan od temelja nejednakosti.

¹ Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press, str. 27

1. OPĆENITO O IDENTITETU

Jedna od definicija identiteta jest to da je identitet osobe skup obilježja koja individualac zadržava tokom nekog vremenskog perioda, te ga to razlikuje od ostalih individualaca. Osobni identitet se stječe raznim procesima. Jedni od najbitnijih procesa su identifikacija i diferencijalna identifikacija gdje subjekt na osnovu Drugoga uspijeva razlučiti razliku između JA i NE-JA. Identifikacijom s drugim subjektima stiće se osjećaj za posjedovanjem određenih obilježja. Jednako tako, diferencijalnom identifikacijom stjeće se osjećaj za neposjedovanje nekih od obilježja koje posjeduje druga osoba na osnovu koje se diferencijalno identificiramo. Shvaćanje razlike između JA i NE-JA stvara se prvi korak ka individualizaciji i svijesti o sebi kao neovisnoj jedinki. Uvid u to stjeće se već u prvim mjesecima života kada se dijete počne odvajati od majke i kada prestane na sebe gledati kao da je dio majke. U toj fazi, u zrcalnoj fazi, dobiva se osjećaj za sebe kao individuu. Sljedeći bitni elementi u konstruiranju identiteta jesu subjektivni i objektivni identitet. Subjektivni identitet osoba stvara sama o sebi na osnovu uvjerenja o tome koja obilježja posjeduje. Objektivni identitet je pak identitet koji se stvara izvanjskim utiskom, odnosno utiskom osobe na drugu osobu. Objektivni identitet je slika o osobi koju primjerice druga osoba ima o njoj. On se većinom velikim dijelom ne razlikuje suviše od subjektivnog identiteta. Velika razlika između objektivnog i subjektivnog identiteta ukazala bi na iskrivljenu percepciju ili na nekakav poremećaj. Treći element koji ću navesti kao bitan u procesu stvaranja i gradnje nekog identiteta jest transvremenski identitet. Kako sam već navela da je identitet osobe „skup obilježja koja individualac zadržava tokom nekog vremenskog perioda“ u konstrukciju identiteta treba u obzir uzeti i ulogu vremena. S obzirom na to da je identitet osobe višedimenzionalan, treba ga promatrati i kroz vrijeme. Postavlja se pitanje bi li neka osoba bila ista ta osoba kada njezina obilježja više ne bi bila jednaka onima u nekom prošlom vremenu? Kako bi identitet ostao konzistentan i čvrst, potrebno je da i njegova obilježja kroz vrijeme ostanu jednaka.

2. OD INDIVIDUALNOG DO KOLEKTIVNOG IDENTITETA

Kolektivni identiteti, kao što su etnički, nacionalni, kulturalni, religijski se konstruiraju na nešto drugačiji način no subjektivni. No, imaju neke sličnosti. Sam taj kolektiv mora imati nešto zajedničko, nešto po čemu se članovi međusobno identificiraju, bila to religija, zajednička kultura, jezik ili nešto sasvim drugo. Osim identifikacije prisutna je i diferencijalna identifikacija po kojoj se neki kolektiv može definirati kao skup individua koji ima svoja obilježja, te se razlikuje od nekog drugog skupa individua. Taj Drugi je opet prisutan. Kolektivni identiteti se najčešće temelje na zajedničkom prostoru življenja kao zajedničkom elementu identifikacije, stoga prostorni raspored odražava identitet skupine pa su i formulacije toga diskurza često prostorne. Identitet etničkih skupina se stoga često zasniva na konstantnom preispitivanju granica kako bi konstantnost kroz vrijeme bila potvrđena. Skupine koje razvijaju kolektivni identitet često to čine na osnovu nekakvog zajedničkog kulturnog nasljeđa, na osnovu zajedničkog jezika, dijeljene kulture svakodnevne ili na osnovu zajedničke kulture sjećanja koja se stvara na tom određenom življenom prostoru. Takav zajednički življeni prostor s vremenom postaje i zajednički društveni prostor kojega obilježavaju navedena obilježja.

Od romantizma nadalje svjedočimo nastanku modernih nacija-država. Danas se geografska slika svijeta stoga zasniva na tim konstruktima koje tvore svjetsku kartu teritorija točno podijeljenih granicama koje su prikazane na način da okružuju točno određenu naciju i točno određenu kulturu, te se te kulture podijeljene granicama ne preklapaju. Kulture smještene na određeno mjesto su prema takvom esencijalističkom načinu razmišljanja „ukorijenjene“ na te teritorije, te je njihov identitet u potpunosti povezan s tлом na kojem borave. Takva stajališta prema kulturama naturaliziraju pojam nacije i pojam kulture, te takve naturalizacije nalazimo u jezičnim izrazima, te u ostalim oblicima diskurza i političke simbolike (npr. metafore koje uspoređuju naciju sa stablom, prirodom i sl.).

No nacije-države nisu tvorevine nastale „prirodnim putem“, odnosno na osnovu dijeljenog životnog prostora koji se vremenom razvijao, na osnovu međusobne ovisnosti u svakodnevnom životu i na osnovu neke zajedničke prošlosti koju dijele manje grupe koje B.

Anderson naziva „lice-u-lice“ zajednicama. Velike zajednice poput nacija-država koje su omeđene granicama imaju svoj teritorijalni oblik iz određenih političkih i ekonomskih razloga, a ne zato jer se baš unutar tih granica i baš po tim linijama oštro dijele kulture, etniciteti i jezici. Štoviše, ni same nacije-države nisu „čiste“ koherentne zajednice. Stoga nacija-država, koja nije „lice-u-lice“ zajednica mora stvoriti zajedničku kulturu, zajednička vjerovanja, velike pripovijesti, zajedničku prošlost, zajedničku sudbinu, te zajedničku budućnost kako bi takva umjetna konstrukcija opstala. Iz tog razloga B. Anderson takve zajednice naziva *imagined zajednicama*. To konstruiranje vrši se na razne načine, a jedno od glavnih sredstava mu je diskurz. Kroz diskurz se nanovo piše nacionalna povijest, stvaraju se nacionalne vrijednosti, nacionalni karakter i esencijalistička slika ljudi koji čine neku naciji. Načini diskurzivnog konstruiranja takvog identiteta i područja na koja utječu i na koja ciljaju, a imaju veze s osnovnim elementom kolektivnog identificiranja i s osnovnim elementom na osnovu kojega se stvara kolektivni identitet, tj s prostorom, biti će tema ovoga rada. U nastavku ću stoga pokušati dati uvid u neke od načina diskurzivnog konstruiranja nacionalnog identiteta u kontekstu prostora, te ću pokušati dati uvid u to na koji se način ta proizvedena značenja upisuju u prostor i koje su posljedice takvoga djelovanja.

3. ZNAČAJ PROSTORA U KONSTRUKCIJI IDENTITETA

Da je prostor vrlo značajan element u konstrukciji identiteta možemo uvidjeti već u činjenici da smo i mi sami, kao ljudske jedinice, smješteni u fizički prostor, te se primarno prepoznajemo po svome fizičkom i tjelesnom postojanju, te fizičkim obilježjima. Samo ljudsko tijelo je dakle, prvenstveno definirano prostorom, što znači da se i naša individualnost i jedinstvenost konstruiraju na osnovu toga. Nadalje, prostor je također, kao što sam ranije spomenula, i jedan od temeljnih elemenata u konstrukciji kolektivnih identiteta. Njegov značaj vidljiv je u kontekstu od prostornog smještaja grupe ljudi koja dijeli taj zajednički identitet na nekom teritoriju, do diskurzivnih konstrukcija koje se tiču takvoga identiteta. Kada se proučava određena kultura iz klasičnog antropološkog gledišta nemoguće je ne spomenuti antropološko mjesto. *Antropološko mjesto* je mjesto upisano i simbolizirano smisla. U njega je uključen

diskurz koji se tu rađa i jezik koji ga opisuje.² Odnosi koji su upisani u prostor upisuju se također i u trajanje. Prostor je stoga blisko povezan s dimenzijom vremena. Auge to opisuje kao *materijalnovremensku dimenziju* prostora. takvo mjesto sa određenim značenjem onda možemo nazvati i *povijesnim mjestom*. Ono je uvijek u sprezi identiteta. Auge mjesto još definira i u odnosu prema nemjestu. *Nemjesto* je proizvod supermoderniteta, te je to prostor koji ne možemo odrediti kao identitaran, ni kao odnosan, ni kao povijestan. Kao suprotnost njemu, postoji i *mjesto*. Mjesto pak možemo odrediti kao identitarno, odnosno i povijesno.³ Mjesto je dakle obilježeno upisanim identitetima, odnosima i poviješću, što znači da ono ima svoje značenje i svjedoči o nekom društvu i o nekoj povijesti. Ono je povezano s vremenskom dimenzijom, prvenstveno s prošlim vremenom. Spomenmjesta i spomenici jedni su od zornih primjera takvih mjesta.

3.1. SPOMENMJESTA

Povijest se kao nositeljica smisla tiče vremena te je u nju upisano načelo identiteta. Kako bi se taj povijesni smisao i smisao tijeka vremena prostorno prikazao, odnosno kako bi se pretočio u prostornu dimenziju, fizički i diskurzno se formiraju spomenmjesta i spomenici. Njihova uloga je sačuvati sjećanje te stvoriti *kolektivno sjećanje* koje biva zajedničko svim članovima jednog kolektivnog identiteta. Na taj način se održava kohezija takvih identiteta. No spomenmjesta i spomenici ne nastaju sami od sebe. Svjedočili oni vjerno o nekim istinitim povijesnim događajima, ili manje istinitima, ona bivaju na neki način konstruirana od strane nekoga. Na koji god način se priča o povijesnim događanjima prenosila, ona nikada neće moći u potpunosti dočarati taj određeni događaj i njegov tadašnji kontekst i značenje u točno tom društvenom životu i prostoru, u točno tom trenutku. Prepričavanje povijesti stoga podliježe subjektivnim doživljajima i dojmovima i diskurznim izmjenama. Prepričavanje povijesti se stoga srožava na razinu svakog drugog pripovijedanja, što znači da ni najvećim uložnim

² Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma

³ ³ Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma

trudom nikada u potpunosti neće moći biti objektivno prikazana. Kako je tomu tako, i kako je poznato da kolektivni identiteti imaju potrebu dijeliti svojevrsnu zajedničku povijest, mjesta sjećanja i kolektivnu memoriju, neka od diskurzivnih formiranja povijesnih priča često se temelje na lažnim povijesnim činjenicama samo kako bi opravdala i legitimirala današnje postupke političkih aktera. Spomenmjesta i spomenici jedni su od načina diskurzivnog konstruiranja značenje, povijesti, sjećanja i vrijednosti. Spomenik se ističe kao opipljivi izraz stalnosti i trajanja, te je ustaljen i prihvaćen u našem društvu kao zorni i istinski svjedok proteklog vremena. Kao razlog podizanja spomenmjesta M. Auge daje jednu zanimljivu izjavu: „Bogovi trebaju svetišta, vladari palače, da ne bi robovali hirovima vremena.“⁴ Jedan od glavnih razloga konstruiranja takvih mjesta značenja je upravo taj koji Auge navodi. Pozadina njihovog konstruiranja većinom je političke naravi i koristi ih za svoje interese i djela kao način legitimacije svojih postupaka. Pierre Nora, također nastojeći ustvrditi bit spomenmjesta oslanjajući se više na pogled iz pozicije pojedinca i na pogled iz kuta problematike transvremenskog identiteta navodi sljedeće: „U gomilanju vidljivih znakova onoga što je bilo (...) tražimo vlastitu različitost (...) (bljesak identiteta) što smo u svjetlu onoga što više nismo.“(Pierre Nora)⁵ U spomenicima se objedinjuje nazočnost prošlosti i sadašnjosti. Spomenici stoga očito posjeduju veliku društvenu važnost u konstruiranju smisla općenito. Društveni prostor je stoga načičkan spomenicima. Auge im pridaje toliku važnost da vjeruje kako bi bez te spomeničke tlapnje povijest bila puka apstrakcija. Spomenik je mjesto zajedničkog iskustva, komunikacije i jezika, te kao građevina objedinjuje unutarnju raznolikost društvenog tijela. Auge smatra kako su oni sami pravilo političkog diskurza modernih država. Konstruirajući povijest u nekom fizičkom obliku, povijest se pokušava prikazati prirodnom, esencijalističkom, istinitom i sjevremenom.

Kako sam već navela, takva mjesta sa značenjem podložna su konstruiranju i rekonstruiranju putem diskurza u neku svrhu. Već sama imena koja se pridaju mjestima njima nameću nalog koji daje drugi, odnosno nameću im neku povijest. Neke riječi koje se vezuju uz njih stvaraju svojevrsne slike i predodžbe, te neka mjesta i postoje samo zahvaljujući riječima. Taj prostor koji je postao mjesto (dakle prostor u koji su upisani identitet, odnos i povijest) zahvaljujući

⁴ Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma. Str. 57

⁵ Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma. Str. 25

riječima i praznim konstrukcijama koje su u njega upisane ostao je kliše. Riječ ima moć stvoriti sliku, proizvesti mit i pogoniti ga. Na tom polju susreće se spomenik sa mitom jednako kao i gotovo svaki drugi element koji se koristi u konstruiranju nacionalnog identiteta.

4. MIT

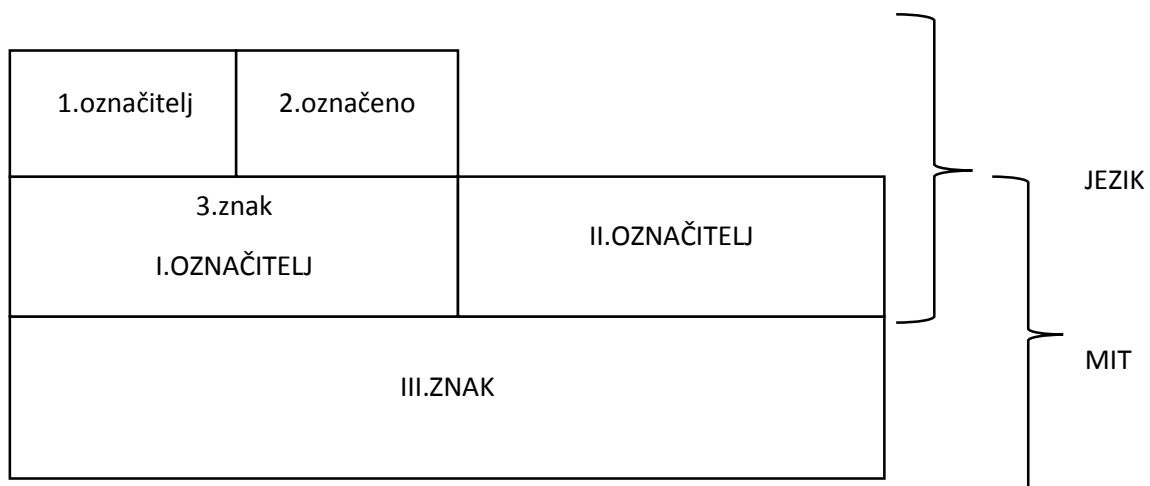
Kako mi je u ovom radu cilj detektirati neka od područja kulture koja se mistifikacijom pretvaraju u prirodu, u nešto što se „razumije samo po sebi“, logičan alat za to je, kako se meni učinilo, teorija o mitu. Razbijanje mitova bavi se razotkrivanjem skupina predodžbi koje koegzistiraju kao sustavi znakova. Sama kultura je sustav znakova koji je tečan i promjenjiv. Ti sustavi znakova pomažu nam u konceptualizaciji svijeta u kojemu živimo, omogućuju nam da apstraktno razmišljamo o pojmovima, pojavama, suodnosima i slično. No, ti isti sustavi znakova podložni su manipulaciji, podložni su predstavljanju samih sebe kao nečega prirodnog, ukorijenjenog, iskonskog, esencijalističkog i svezemenskog. Zato je važno detektirati ih i razotkriti kako mi ne bismo robovali tako nametnutim normama.

Sam mit je iskaz i svojevrsna poruka koja se obraća onome koji ju prima. On je vrijednost i ne ovjerava ga istinitost te stoga ima mogućnost legitimirati i biti alibij. Roland Barthes za mit kaže kako je on komunikacijski sustav, poruka i način označavanja, te oblik. On može biti sve što pripada djelokrugu diskurza.⁶ On sam je jezik i pojavljuje se kao prividna očevidnost. Spada u područje semiologije koja se bavi oblicima, znakovima i problemom značenja. S obzirom na to da je mitski iskaz poruka, on ne mora biti usmeni oblik. On se može nalaziti u obliku fotografije, filma, slike, pisma, predodžbi i slično.

⁶ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb

4.1. MIT KAO SEMIOLOŠKI SUSTAV

Mit se razbija semiološkom analizom jer je sam semiološki sustav. On se sastoji od dva bitna elementa; označitelja i označenog. Označitelj i označeno su u suodnosu. Označeno je pojam, misao, ono na što označitelj aludira kao akustička slika psihičke naravi. Sam označitelj je bez označenog uz kojega ga se vezuje prazan i bez značenja. Znak je pak treći element u tom sustavu. On je asocijativna ukupnost označitelja i označenog te povezuje odnos pojma i slike. Najčešće je riječ ili konkretan entitet, te je za razliku od označitelja pun. Odnos između označitelja, označenog i znaka sličan je odnosu cjeline i dijela. Njihov odnos je toliko tijesan da se može činiti kako ga je uzaludno analizirati. Mit je pak poseban sustav koji se gradi od semiološkog lanca. Sustav koji se sastoji od označenog, označitelja i znaka biva preuzet i na osnovu njega gradi se drugotani semiološki sustav. Ono što je u prvom sustavu bilo samo znak, u drugom sustavu postaje označitelj nekog pojma, a objedinjuje ih znak na višoj razini. Mit je stoga ukupnost znakova, sveobuhvatan znak, te krajnji član prvotnog semiološkog lanca.⁷ On sustave značenja premiješta s niže na višu razinu, što značenja i odnose označenoga i označitelja čini sve kompliciranijim, zamršenijim i pogodnijim tлом za manipulacije i manipulativne konstrukcije značenja.

⁷ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb

Mit se dakle koristi jezičnim konstrukcijama kako bi stvorilo novo značenje. On preuzima već postojeće oblike i značenje. Uvršćujući ih u semiološki sustav diže ih na novu razinu, te im pridaju nova značenja, a oblik zadržavaju kao znak, kao ono prepoznatljivo koje nosi taj sustav značenja. Kada se govori o znaku može se govoriti kako o pismu tako i o slici jer imaju istu označiteljsku funkciju. Oboje dopiru do praga mita i oboje su jezik-predmet. Jezik-predmet je jezični sustav, jezik ili način predstavljanja. To je „jezična djelatnost koju mit preuzima da bi izgradio vlastiti sustav.“⁸ Barthes mit naziva još i metajezikom jer je on drugotan jezik kojim se govori o prvome. Uvidom u sustav mita i u način njegova konstruiranja i djelovanja jasno je zašto se baš on kao sustav značenja koristi u konstruiranjima percepcije, vjerovanja, stajališta i vrijednosti. Njegova priroda je manipulativna već u samom njegovom načinu nastanka. Manipulativan je i utoliko što on ne briše prethodna značenja koja preuzima, već samo mijenja naglasak. „On ništa ne skriva. Funkcija mu je da izobličuje, a ne da potire.“⁹ Prisutnost njegovih oblika protežu se u prostoru i djeluju asocijativno, odnosno imaju asocijativan odnos sa značenjima koja izmjenjuju i modeliraju. Predstavljanjem nekog mišljenja, stajališta i vrijednosti što ih sadrži mit u nekakvom obliku, prostornom obliku, stvara osjećaj legitimacije stajališta koje posjeduje mit. Te vrijednosti koje bivaju uobličene u prostornom znaku daju privid o njihovoj bezvremenosti i iskonskom postojanju, odnosno pokazuju se kao nešto što se podrazumijeva i što je opće poznato. Iskonstruiranu kulturu naturaliziraju i prikazuju kao nešto prirodno što ne izaziva potrebu za preispitivanjem njegove ispravnosti i istinitosti.

4.2. ODNOS MITA I POVIJESTI

Mit je usko povezan s poviješću jer se nadovezuje na neka već postojeća značenja, znanja i zbivanja i na osnovu njih gradi novo značenje. Njegovo značenje ima vlastitu vrijednost jer je dio povijesti. Ono je već potpuno, „pretpostavlja neko znanje, neku prošlost, pamćenje, komparativni red činjenica, ideja, odluka.“¹⁰ On iz zbilje prelazi u stanje iskaza zahvaljujući povijesti. „Mitologija može imati jedino povijesni temelj jer je mit iskaz koji je izabrala

⁸ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 148

⁹ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 152

¹⁰ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 149

povijest.“¹¹ No iako im je povijest temelj za postojanje i iako na temelju nje povezuju trajanje s prostorom, ona je ta koja ih jednako tako može i ukinuti baš iz razloga što su povijesni. Njegovo načelo je da povijest preobrazi u prirodu. Kako kulturu preobražava u prirodu, a dio kulture na koji se odnosi i oslanja je povijestan, on prvenstveno naturalizira povijest. Tada se čini kao da slika prirodno izaziva pojam na koji se odnosi, kao da se označeno zasniva na označitelju. Značenja ostaju upisana u oblike kojima se svakodnevno barata i o kojima se misli prihvaćajući ih sasvim pasivno, ne propitkujući ih. Iz toga razloga su oni opasni. Izazivaju esencijalistička uvjerenja te ih legitimiraju. „Mit stvari ne niječe, funkcija mu je da o njima govori: on ih čisti, čini nevinima, utemeljuje ih u prirodi i vječnosti, pridaje im jasnoću koja nije jasnoća objašnjenja, nego jasnoća tvrdnje.“¹² U tome leži njegova najveća opasnost. On je malipulativan i koristi se u službi političkih manipulacija.

4.3. ODNOS MITA I IDEOLOGIJE

Sama činjenica da se mit temelji na povijesti daje u njemu prostora za konstruiranje povijesnih istina. Ono što biva upisano u mit kao povijest naturalizira se kako bi se prihvatilo kao istina, kao nešto iskonsko i prirodno. Namjera mitologa je navesti na situaciju u kojoj će se mit obratiti primateljima poruke kao svojevrsna tvrdnja koja ima povijesne temelje, i zašto onda propitivati nešto „što se ionako dogodilo“; „dogodilo se i tako je kako je“. To je namjera mitologa. Jer svaki performativni čin, a mit spada u performativni čin jer iznosi neku tvrdnju nekoj publici, ima namjeru. Stvaranjem povijesne priče koja dobiva oblik u naprimjer spomenmjestu, točnije spomeniku koji „svjedoči o istinitosti te priče“, nastoji se stvoriti kolektivno sjećanje. Na razini kolektivnih identiteta, u ovom slučaju nacije, spomenik igra ulogu svjedoka te nacionalne povijesti. Barthes tvrdi kako se mit svakodnevice koji se tiče i najmanjih stvari kao što su međuljudski odnosi, estetika, pa i onih konkretnijih kao što su moral i pravosuđe, stvara kada se krene sa prikrivanjem i preobličavanjem istine i naglaska. Kao primjer daje buržoaziju koja je naizgled nestala u društvu. On smatra kako ona nije nestala,

¹¹ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 143

¹² Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 169

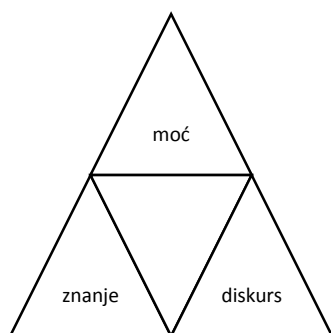
kako se ona zadržala na gotovo jednakom položaju gdje je bila i prije no sada je raz-imenjena. Njezinim raz-imenjivanjem prikriva se njezino postojanje i djelovanje. Područje za koje se najjasnije čini kako buržoazija u njemu nije prisutna jest politika. Barthes vjeruje kako raz-imenjavanje buržoazije u politici teče preko zamisli o naciji. Osim toga, tvrdi i kako se mit statistički smješta na desnu stranu koja se mitovima i naturalizacijom upliče u gotovo svaki segment života. Posljedica toga jesu „normalizirani oblici i vrijednosti svakodnevice. (...) Lako im se može izgubiti podrijetlo jer nisu izravno politički ni ideološki. (...) Sve se naturalizira, kao da je prirodno. (...) Povijest se preobražava u prirodu.“¹³ Svaki i najprirodniji predmet stoga sadržava trag političkoga radi ljudskog čina koji ga je proizveo, upotrijebio, podredio ili odbacio. Njegov zadatak je da povijesnu namjeru utemelji u prirodi, te je formalno najprimjerenije sredstvo ideološkog obrata. Zato Auge i tvrdi kako su spomenici i građevine koji objedinjuju unutarnje raznolikosti pravilo političkog diskurza modernih država.¹⁴ Izobličenje povijesti stoga ništa ne dokida. Ono oduzima pamćenje i stvara novo u svrhu konstruiranja nacionalne povijesti i sjećanja i u svrhu legitimiranja politike na vlasti.

5. ZNANJE (ISTINA) = MOĆ

Michel Foucault u svome radu povezuje znanje, moć i diskurs. On tvrdi kako su ta tri elementa usko povezana. Onaj koji ima znanje, odnosno onaj koji vlada diskursom i u njega upisuje što je istinito, a što ne, on ima i moć. Posjedovati neko znanje, a pod znanje se podrazumijeva poznavati istine, znači imati moć nad diskurzom i diskurzivnim konstruiranjem istine.

¹³ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 167, 168

¹⁴ Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma

Po Foucaultovu mišljenju, moć je sveprisutna i dolazi iz nebrojnih mjesta. Ona nije statična i piramidalna. Ona je pomično polje, vertikalna i horizontalna i posljedica nejednakih i pomičnih društvenih odnosa. Sam efekt društvene moći jesu podjele i nejednakosti, iako se u današnjim državnim diskurzima koji dopiru od strane onih koji imaju moć naizgled zagovara jednakost i jedinstvenost. No, samo znanje je inficirano moći. Ono, kao određen skup tvrdnji u određenom periodu vremena biva definirano od strane onoga koji ima moć nad diskurzom. Foucault tvrdi kako su moć, znanje i diskurz fundamentalne jedinice u procesu produkcije istine. Moć treba diskurze koji su uzemljeni u njoj, te ta moć također sistematizira određenu istinu kroz institucije. Istina treba biti producirana.¹⁵ Kako je današnji svijet ustrojen u cjeline nacija-država, vrćinom su državnicima i kapitalistima ti koji imaju moć za proizvodnjom znanja. Imajući na umu današnje postojeće oblike proizvodnje i sve veće naginjanje i same države neoliberalnom kapitalizmu, moći ćemo zaključiti u kojem smjeru proizvodnja znanja i istine ide, radi koga i kome na ruku. Sama nacija-država danas već poprima neke od karakteristika korporacije. U cijelom tom ustroju leži jedan veliki problem. Naše društvo se od 17. stoljeća temelji na društvenom ugovoru. Svi odnosi temelje se na ugovoru, kao i sva građanska prava. On je kao temelj moderne države isprva zagovarao zaštitu ljudskoga života. No, danas se ipak, koliko god država imala moć nad građanima zbog zauzvrat davanja mogućnosti za život, kako je u početku bilo, ne temelji sve na zaštiti ljudskoga života. Politička sfera koja je spadala u javni život i bila odvojena od privatne sfere života je počela nametanjem raznoraznih normi koje se tiču načina života i ljudskoga tijela zadirati i nametati u privatnu sferu života. Namjera joj je postala da kontrolira i regulira sve segmente, krenuvši od građanskih prava pa sve do biološkog života ljudskoga bića. Društveni ugovor stoga više ne štiti prvenstveno ljudski život, već njegov

¹⁵ Foucault. M. 2013. „Povijest seksualnosti. Volja za znanjem“. Zagreb

biološki dio i tjelesnost bivaju uvučeni u politiku i kalkulacije moći. Takvo interveniranje politike u biološki dio života Foucault naziva *biopolitikom*. Također, ono što utječe na osobni život u društvu i ima veliki utjecaj politike u tome jest *uključenost* ili *isključenost* koju politika određuje. Osim toga, moderna država se zasniva i na jedinstvu i jednakosti, te onaj koji nije uključen u taj politički život biva izopćen i na osnovu njega kao *Drugog* se konstruira kolektivni identitet kao homogeni i esencijalni. Takvi identiteti se onda upisuju u prostore. Upisuju se njihove vrijednosti i njihova povijest koja legitimira njihove postupke, koja im daje zajednički element identifikacije, koja legitimira isključivanje Drugoga koji taj zajednički element s njima ne dijeli i konstruira kolektivno „jedinstvo“. Takva esencijalistička stajališta u vezi kolektivnih identiteta isprepletana s biopolitikom koja stapa privatnu i javnu sferu može biti pogubna za onog drugog koji biva isključen i iskorišten za diferencijalnu identifikaciju skupine.

Poveznica znanja moći i diskurza vidljiva je i u ograničenjima diskurza. Imati moć nad diskurzom znači imati moć u rukama. Diskurzivnim djelovanjem moguće je oblikovati mišljenje, stvoriti ili ukloniti određeni pojam, te manipulirati uvjerenjima i istinom. *Ograničenja diskurza* jedan su od načina manipulacije misaonog koncepta populacije. Ona mogu biti *vanjska* i *unutarnja*. Vanjska ograničenja diskurza djeluju direktno iz smjera onoga koji kreira diskurz i njegove granice. Ono je prvenstveno zabrana u obliku cenzure i načina odgoja koji određuje što se smije govoriti ili raditi, a što ne jer činjenje zabranjenog vodi do isključenja iz zajednice. Foucault navodi 3 tipa zabrane: predmetni tabu, prigodni ritual i povlašteno pravo pojedinca da govori. Najveće djelovanje zabrane, tvrdi Foucault, iskazuje se u području seksualnosti i politike.

6. PISANJE POVIJESTI I POVIJESNI REVIZIONIZAM

Najveći alat za konstrukciju i legitimaciju nacionalnog identiteta i vrijednosti i obilježja koje on objedinjuje jest povijest. U povijest se upisuju „velike pripovijesti“ i „vladarske pripovijesti“ koje se temelje na transcendentnim istinama. Te istine su, kako ih Said naziva autoritarni i totalizirajući univerzalizmi. No, ako je povijest najveći od alata za konstruiranje nacionalnog identiteta, diskurz je najpogodnije tlo za konstruiranje povijesti. Konstruiranje povijesti

jednako je što i produkcija znanja. Said tako tvrdi da postoji veza između istine i sustava moći koji oblikuju i određuju historiju. Pisanje historije odvija se u rukama onoga koji posjeduje moć. U knjizi u kojoj Shelley Wallia govori o Edwardu Sidu i pisanju historije navodi se sljedeći citat koji potvrđuje kreiranje povijesnih istina od strane onoga koji vlada; „Saidova intervencionistička akademska politika osporava strategije utvrđivanja „istine“ aktivno i angažirano dekorirajući i rekodirajući sve vrijednosti, oblike i historije vezane za kolonijalni projekt.“¹⁶ Pisana i službena historija je konstruirana povijest te se u njoj ocrta veza između istine i sustava moći. „Moglo bi se reći da historija nije ništa drugo do historiografija, matrica čitalačkih postupaka koji se dijalektički bave postojećim tekstovima što predstavljaju skup kulturno konstruiranih oblika znanja, vjerovanja, kodeksa i običaja.“¹⁷ Prostor diskurza je najpogodniji za takve vrste kreacija zbog nejasne naravi jezika koja se očitava u vezi između označitelja i označenoga. Označeno kao pojam može imati bezbroj označitelja u svojoj mitskoj konstrukciji. No i taj veliki broj označitelja sam sebi čini kontra uslugu jer se mitska priča baš pomoću njih da rekonstruirati. No i dalje vrijedi sljedeće da „Sam jezik oblikuje i predodređuje zbilju. Otuda je sve jezično-tekstualna konstrukcija.“¹⁸

Ono što se uz dekonstrukciju mitske priče i službene povijesti sukobljava s esencijalizmima i univerzalizmima velikih pripovijesti jesu mikropovijesti i lokalne historije. Mikropovijest za razliku od makropovijesti daje drugi kut gledanje, odozdo. Iako je također subjektivna, kao i svaka priča koja biva prepričana i na neki način reproducirana, ona baca neko drugo svjetlo iz položaja subjekta koji je proživio određeno povijesno razdoblje te nudi priču iz drugoga kuta gledanja. Takva mikropovijest se sukobljava s velikim pričama i propituje transcendentne zbilje u pozadini historijskih prikaza. Ona također potiče na pozitivni povijesni revizionizam u kontekstu raskrinkavanja iskonstruirane priče i pokušava dati realističniji uvid u ono što se dogodilo. Ona se pojavljuje kao alternativni diskurs koji je uvijek svjestan strategije moći te se svojim postojanjem bori protiv revizije stvarnih događaja i revizije „stvarne povijesti“. No unatoč svemu, uvijek treba nastojati ostati što objektivniji i nepristraniji jer je „svako pisanje obojeno diskurzom nekog drugog“.¹⁹ Sam Said stoga, gledajući iz konteksta postkolonijalizma, shvaća istinu isključivo kao situacijsku i političku.

¹⁶ Wallia. S. 2002. „Edward Said i pisanje historije“. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb. Str. 12

¹⁷ Wallia. S. 2002. „Edward Said i pisanje historije“. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb. Str. 17

¹⁸ Wallia. S. 2002. „Edward Said i pisanje historije“. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb. Str. 16

¹⁹ Wallia. S. 2002. „Edward Said i pisanje historije“. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb

7. DISKURZIVNO KONSTRUIRANJE NACIONALNOG IDENTITETA

U diskurzivnoj konstrukciji nacionalnog identiteta jedno od glavnih sredstava je dialektika identiteta/razlike, odnosno diferencijalne identifikacije. „One is Bosnian Serb to the degree to which one is not a Bosnian Moslem or Croat(...)“.²⁰ Ono neprihvatljivo što se u ovoj izjavi vidi nije čista diferencijalna identifikacija koja je prisutna, već činjenica da postoji uvriježeno mišljenje kako identiteti mogu biti osigurani i očuvani jedino eliminiranjem onog različitog i onog Drugog. Prisutnost takvog načina očuvanja nacionalnog identiteta problematična je jer se sve češće nalazi u takozvanim demokratskim društvima, što problem čini globalnim. Institucije, situacije i društveni kontekst su oni koji oblikuju i utječu na diskurs, no i diskurs također utječe na društvenu i političku realnost, stoga konstruiranje identiteta kroz diskurz na osnovu nečijeg isključivanja iz društva nije nimalo bezopasno. Diskurz sačinja društveno djelovanje, te je ujedno sačinjen od tih društvenih djelovanja putem diskurzivnog djelovanja. Samo diskurzivno djelovanje ili diskurzivna djela su odgovorni za stvaranje i produkciju društvenog stanja. Oni stvaraju „istinu“. Oni stoga što stvaraju istinu mogu pridonijeti legitimaciji i relativizaciji društvenog statusa quo. Oni su također zaduženi za održavanje i reproduciranje društvenog statusa quo.²¹ Neke od diskurzivnih akcija su: konstruktivne, perpetuirajuće i /ili opravdavajuće diskurzivne strategije, strategije transformacije i strategije uklanjanja.²² Štoviše, diskurzivne prakse na društvenoj razini kroz lingvističke reprezentacije mogu utjecati na formaciju grupa i služiti za uspostavljanje odnosa moći između tih društvenih grupa te klasa na temelju seksualnosti, etničnosti, roda, religije, kulture i slično. Time se konstruiraju društvene većine i manjine te grade društvenu strukturu moći. Cilj kritičke analize diskurza je stoga odmaskirati i razotkriti ideološki stvorene strukture moći koje se smještaju u političku kontrolu i dominaciju. Te strukture su skrivene u jeziku, u diskriminirajućem uključivanju ili isključivanju u upotrebi jezika. Ta se lingvistička diskriminacija javlja u diskurzima kao što su manipulativni manevri politike i medija, retoričke strategije (politička uvjerenja, vrijednosti, ciljevi) i slično. Stoga treba razotkriti i osvijestiti imaginativni karakter

²⁰ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 3

²¹ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 3-8

²² Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press

nacije, te se osvijestiti o toj esencijalnoj, dogmatičnoj i naturaliziranoj koncepciji nacionalnog identiteta. To je nužno učiniti jer kako Habermas tvrdi, takva lingvistička djelovanja i konstrukcije onemogućuju nastanak koegzistencije u jednakosti različitih etničkih grupa, jezičnih grupa, religijskih grupa i ostalih. Nacionalni esencijalizam koji se temelji na mitu u današnjem svijetu zapadne „demokracije“ može imati i već ima kobne učinke na one skupine koje ne pripadaju tom užem krugu. Ne leži opasnost samo u diferencijalnoj identifikaciji i etiketiranju nekoga kao Drugog, već i u već spomenutom isključivanju koje može biti manifestirano na raznorazne načine i na raznim razinama (radilo se o pojedincu ili većoj grupi). Isključivanje u svijetu od strane vodećih političkih sila znači ne samo političku smrt, već ponekad i „samo“ smrt. Jer društveni ugovor je danas taj koji nažalost odlučuje tko će živjeti, a tko umrijeti.

7.1. OD IDENTITETA DO NACIONALNOG IDENTITETA

Konceptualizacija nacionalnog identiteta se temelji na više elemenata. Jedan od njih „istost“ koji pokušava diskurzivno ujediniti ili utjecati na stanje svijesti građana kako bi se osjećali s ostatkom subjekata koji se svrstaju u nacionalni identitet kao jedno, kao homogena cjelina. Diskurzivni načini postizanja „istosti“ i „jedinstva“ su razni, a spadaju većinom pod kategoriju narativnog identiteta ili pod kategoriju diskurzivnih strategija kao što su metafore, osobne reference, prostorne i vremenske reference u jeziku i izraz „mi“ koji je moguće koristiti na razne načine. Također, koncept „istosti“ i „jedinstva“ postižu se diskurzivnim stapanjem individualnih identiteta sistemski-vezanih identiteta. Individue stoga nose obilježja i karakteristike više kolektivnih identiteta. Sama ta činjenica već naznačuje da kolektivni, nacionalni identitet ne može biti besprijekorno „čist“ i homogen bez uplitanja nekih drugih identiteta. Čak ni svi oni koji spadaju pod zajednički nazivnik nacionalnog identiteta nemaju isti jezik, kulturu, uvjerenja i vrijednosti. Nacionalni identitet je čista konstrukcija koja se nastoji umjetno „pročistiti“ i osnažiti diskurzivnim djelovanjem.

7.2. VIŠESTRUKI IDENTITETI

Treba biti svjestan da kolektivni identiteti imaju temelje svog postojanja, odnosno da se temelje na nekim zajedničkim elementima koji pojedincima omogućuju međusobnu identifikaciju. No kolektivni, odnosno u ovom slučaju nacionalni identitet, ne može značiti potpunu čistost bez uplitanja bilo kakvog drugog etničkog, religijskog ili kulturnog identiteta. Same nacije-države, kao umjetne tvorevine svojim granicama nastoje „opasati jedan nacionalni identitet“ koji, kako bi svoje granice legitimizirali i održali, konstantno reproduciraju iznova i iznova kroz esencijalističke i dogmatske narative o zajedničkoj povijesti i esenciji. Granice pak treba očuvati takvima kakve jesu jer je nacija-država u današnjem svijetu multinacionalnih kompanija svojom ulogom još samo jedna od njih. Politički i ekonomski zauzeta stajališta i donekle stečena stabilnost ne smiju biti narušene jer bi posljedični efekt imao utjecaj na široj geopolitičkoj, pa možda i globalnoj razini. Diskurz esencijalnog, homogenog i jedinstvenog identiteta stoga nije reproduciran samo od strane vlasti neke nacije-države. On je temelj za funkcioniranje zapadnog demokratskog svijeta koji se temelji na strogim granicama. Zapadni politički i ekonomski svijet stoga i sam potiče i reproducira sliku o homogenoj i esencijalnoj naciji. Iako se takva slika reproducira kroz medije i političke govore te raznorazne druge diskurzivne djelatnosti, logično i zdravorazumski je zaključiti kako tako velika grupa ljudi koja se nalazi unutar neke geografske granice ne može dijeliti u potpunosti ista obilježja, uvjerenja, kulturna obilježja i podrijetlo „čistog“ etniciteta koje dominantni diskurz zahtijeva. Također, činjenica da se kolektivni identiteti, bili oni izgrađeni na manjoj ili višoj razini, odnosno od manje ili veće grupe ljudi, sastoje od većeg broja individua. Logično je zaključiti kako sve te individue ne mogu biti do te mjere slične jedna drugoj kako se u dominantnom diskurzu reproducira. Svaka individua osim što nosi obilježja nacionalnog identiteta kojemu pripada, nosi i obilježja ostalih kolektivnih identiteta kojima pripada. Već po samom rođenju subjekt je određen mjestom svog rođenja što ga smješta u lokalnu zajednicu koja čini jedan kolektivni identitet, te mu se istog trena određuje i spol koji ga rodno smješta u određenu grupu. Već na tom primjeru možemo vidjeti zašto su identiteti višestruki, a ne „čisti“ i esencijalistički. Ta ideja je stoga iluzija.

7.3. NARATIVNI I NACIONALNI IDENTITET

Ono što je bitno za spomenuti jest to da ne postoji generalno prihvaćena definicija nacije. Ona se definira na dva načina, odnosno na dva različita temelja: „nation by act of will“ i „nation defined by culture“. Nacija definirana činom volje zasniva se na svojevremenom pristanku bivanja dijelom nekog nacionalnog identiteta, na prihvaćanju njegovih obilježja i na moralnoj savijesti i odgovornosti prema naciji. Definiranje nacije putem kulture se pak zasniva na etnicitetu i ona je lingvistički definirana. U takvom konstruktivnom konceptu jedna od bitnijih ideja koje taj koncept održavaju jest ideja zajedništva. Ona se reproducira kroz izraze kao što su: nacija kao „duša“, „mentalni princip“ determiniran „zajedničkim posjedovanjem bogatog nasljeđa sjećanja“, „sadašnjim dogovorom“ i „sadašnjom voljom za zajednički život i očuvanje nasljedstva“.²³ Koja je stoga točno razlika između „nation by act of will“ i „nation defined by culture“, odnosno politički baziranog shvaćanja nacije i etnički baziranog shvaćanja nacije u suvremenom svijetu? Prvenstveno, politički bazirano shvaćanje nacije temelji se na „subjektivnoj volji“ udruženja individualaca koji se dobrovoljno odlučuju za zajedničku prošlost i budućnost. Ta zajednička prošlost i budućnost su odlučujući za konstrukciju nacionalnog identiteta kada je riječ o njezinom konstruiranju putem subjektivne volje. Ta subjektivna volja se temelji na moralnoj svijesti zvanj nacija. Za razliku od koncepta nacije koji je definiran izgradnjom na osnovu politike i subjektivne volje, koncept takozvanih „objektivnih kriterija“ ne definira naciju kao političku volju. On ju definira na osnovu tih objektivnih karaktera, što su primjerice jezik, kultura i teritorij.

Sada je jasno da postoje razlike u shvaćanju i definiranju nacije kao kolektivnog identiteta i njezinog temelja. No, što onda razlikuje nacionalni identitet od svih ostalih kolektivnih identiteta? Prije svega, on je konstruiran i, moglo bi se reći, nametnut. Također, ono što je karakteristično prvenstveno za njega jest *pathos*, historiografska značenja, interesi s kojima se grupa identificira, emotivni naboj, politička organizacija, mitizacija i nacionalna svijest.²⁴ Ono što Smith smatra specifičnim spojem elemenata kolektivnog identiteta koji čine naciju su sljedeći: „(...) nation as „named human population sharing a historic

²³ Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 16-18

²⁴ Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 20

territory, common myths and historical memories, a mass public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members““ . (Smith)²⁵ On o naciji govori prvenstveno kao o kulturnoj jedinici, što znači da ju definira etničkom, odnosno kulturalnom definicijom.

7.3.1. NACIJA KAO IMAGINARNA ZAJEDNICA

B. Andersen tvdi kako su nacije izumljene tamo gdje nisu prije postojale. On spominje grupe koje su veličine „lice-u-lice“ i tvrdi da je sve veće od njih, u što spada i nacija, samo imaginarna zajednica. Ona je imaginarna jer mi neke članove te grupe nikada nismo vidjeli, niti ćemo ih ikada i vidjeti, te se ne možemo identificirati s njima na osnovu vlastite logičke i osjetilne prosudbe (što inače činimo kada konstruiramo identitet), već ih samo možemo zamisliti. Prema Andersenovom mišljenju ona je imaginarna kao „suverena“ jer je nastala u doba raspada dinastije i preuzela njezina obilježja u impersonalnoj ulozi. Štoviše, ako sagledamo i razdoblje u kojem se razvila kao zamisao, romantizam, uvidjet ćemo da je ono obilježeno emotivnim nabojem, te da je prepuno umjetničkih djela koja veličaju slavnu povijest nekog naroda i tim pričama ih objedinjuju u zajednicu koja se identificira s tom naracijom o povijesti „svojih predaka“. Njezini prvi začeci vremenski se podudaraju s počecima masovnijeg tiskanja tekstova. Tu je veliku ulogu odigrala praktičnost koju su zahtjevali resursi i tadašnja ograničena tiskarska logistika kako bi tekstovi većini stanovništva bili razumljivi. To je bilo razdoblje standardizacije „službenih“ jezika. Naime, svi razni dijalekti i jezici nisu se mogli pokriti tadašnjom tiskarskom tehnologijom. Štoviše, bilo je puno jednostavnije napisati tekst na jednom jeziku koji je najrazumljiviji svim grupama koje se koriste nekim sličnim jezicima. Tako se nametnuo jedan jezik za širu zajednicu. On je u tom trenutku bio temelj zajedničke komunikacije. Ono do čega je to dovelo jest poistovjećivanje te šire zajednice na razini sada zajedničkog jezika. Time je stvoren krug čitatelja koji su čitali o istim temama i upijali isti diskurz. Zajednice su proširene na imaginarne, na veće od onih „lice-u-lice“. Na osnovu i

²⁵ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 20

pomoću zajedničkog jezika članovi te novonastale zajednice su lako mogli biti mobilizirani u političke, religiozne i nacionalne svrhe. Tisak i njegova tehnologija omogućili su fiksaciju jezika i zajedničke slike prošlosti. Ti elementi su dakako korišteni u svrhu izgradnje nacije.

7.3.2. NACIJA KAO SISTEM KULTURALNIH REPREZENTACIJA

Nacija je sistem kulturalnih reprezentacija jer je sam nacionalni identitet produkt narativa i diskurza u kojima se reprezentiraju „nacionalna obilježja“. Ona je mentalni konstrukt i imaginarni kompleks ideja koje tvore elementi jedinstva, jednakosti, granica i autonomije. Te elemente pojedinac prihvaća te se s njima emocionalno identificira. Sam Stuart Hall tvrdi kako nacija nije samo politička formacija, već i sistem kulturalnih reprezentacija kroz koji je imaginarna zajednica reprezentirana. „People are not only legal citizens of a nation; they participate in the idea of the nation as represented in its national culture. A nation is a symbolic community.“ (Hall)²⁶ Diskurz je alat nacije kojim se konstruiraju značenja koja onda utječu na naša djela i koncept sebe. To se postiže kreiranjem naracije, priča i sjećanja koji spajaju sadašnjost i prošlost. Sam diskurzivni proces konstruiranja identiteta producira značenja o naciji koja se emocionalnom identifikacijom upisuju u subjekte koji elemente tih značenja u sebe i svoj individualni identitet upisuju kao vlastitu povijest, vlastito porijeklo i temelj i pozadinu vlastite osobe. On joj pridaje važnost i zaslugu za bivanje „onoga što on sam je“. „Nation is narration, a story which people tell about themselves in order to lend meaning to their social world.“²⁷ Sve su to diskurzivne skice koje reprezentiraju razlike među društvenim klasama, etničkim grupama, spolovima i drugima, a oblikovane su naporima kulturnih moćnika, odnosno bolje je reći kulturnih moći, jer su akteri moći u diskurzu promjenjivi. Ti akteri koji proizvode mitove najčešće su i same institucije koje se rijetko

²⁶ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 22

²⁷ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 23

propituju. „The fact that nation is a story does not challenge its reality because myths are not mystifications.“²⁸

7.3.3. NARATIV NACIJE

Prema mišljenju Stuarta Halla, naracija o nacionalnoj kulturi sadrži pet fundamentalnih aspekata, to jest, diskurzivnih strategija. On govori o izmišljanju nacije, a jedan od glavnih izmišljenih elemenata te naracije je po njemu *ideja o „izvornom narodu“*. Aspekti koje on nabroja nisu direktno povezani sa samom diskurzivnom sferom, no putem diskurza se stvaraju i utječu na kognitivno i mentalno shvaćanje poretka stvari u svijetu u kojemu živimo.

Diskurzivne strategije koje Hall navodi su sljedeće:

- 1 narativ o naciji
- 2 naglasak na podrijetlu, kontinuitetu, tradiciji i bezvremenosti
- 3 izmišljanje tradicije
- 4 temeljni mit ili mit o podrijetlu
- 5 čisti, iskonski ljudi ili narod

Prema Hallovom mišljenju, tim strategijama se pokušavaju prikriti prave razlike među klasama, spolom, rasama itd. kako bi se konstruirala velika „nacionalna obitelj“ kroz diskurz. Nacionalno jedinstvo stoga postoji samo kao diskurzivni konstrukt.

Leszek Kolakowski pak vjeruje da je nacionalni identitet okarakteriziran sa sljedećih pet elemenata:

- 1 ideja o nacionalnom duhu ili „Volksgeist“

²⁸ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 23

2 historijska memorija (što je slično kolektivnoj memoriji o kojoj priča Burke)

3 anticipacija i daljnja orijentacija

4 „nacionalno tijelo“

5 imenovani početak

U primjeru Leszeka Kolakowskog vidimo da nacionalni identitet ne može biti sveden čisto samo na narativni identitet. On se očituje i u anticipaciji i u daljnjoj/budućoj orijentaciji koje nisu pokrivene narativnim identitetom koji se primarno referira na prošlost. Sama diskurzivna konstrukcija nacionalnog identitea se vrti oko tri temporalna određenja: prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Elementi koji se pojavljuju u konstrukciji narativa su kontekst, porijeklo, kontinuitet, tradicija, transformacija, bezvremenost, anticipacija, te prostorne, teritorijalne i lokalne dimenzije kao što su pojmovi granice, krajolika, prirode, fizičkih artefakata, te intervencija u prirodnom prostoru.

Pitanje je što motivira stvaranje takvog narativa? Identitarni narativ provođenjem političkih emocija omogućuje modificiranje balansa moći koji transformira percepciju prošlosti i sadašnjosti. Time se reorganiziraju i kreiraju grupe ljudi što pak donosi novu interpretaciju svijeta kako bi ga modificirao.(Martin)²⁹ Sve to se čini svjesnim djelovanjem političkih aktera koji nastoje konstruirati kolektivnu memoriju.

Država oblikuje forme percepcije, kategorizacije, interpretacije i sjećanja, što može biti baza za Bourdieov koncept habitusa. „(...) through clasification system (...) the state molds mental structures and imposes common principles of vision and division.“(Bourdieu)³⁰ Stvaranje uvriježenog mišljenja odvija se kroz školu i edukacijski sustav što se također može okarakterizirati kao jedna od strategija diskurzivnog oblikovanja istine što dolazi od strane institucija.

²⁹ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 28

³⁰ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press. Str. 29

7.4. STRATEGIJE KONSTRUIRANJA NACIONALNOG IDENTITETA U DISKURZU

Iako se iz diskurza daju iščitati određena značenja i neke od strategija i namjera u njegovom oblikovanju, ne može se u potpunosti obuhvatiti ta širina koju proizvodnja značenja pokriva. Neke od strategija proizvodnje su: konstruktivne strategije, strategije opravdanja, strategije transformacije, destruktivne strategije, strategije asimilacije, strategije disimilacije, kreiranje vremenske, interpersonalne ili teritorijalne razlike ili heterogeničnosti, strategije djelovanja po stereotipnim (diskurzivnim) djelovanjima te modeliranje sjećanja i organiziranje znanja.

Osim toga, koriste se i lingvističke i pojmovne aluzije i reference kao što su personalne reference, [prostorne reference](#) i vremenske reference. Retorička pitanja, aluzije, diskurzivna reprezentacija od strane aktera koji se doimaju kao članovi nacionalnog kolektiva također su prisutni.

7.4.1. KORIŠTENJE METONIMIJE, SINEGDOHE, PERSONIFIKACIJE I IZRAZA „MI“

Stilske figure sinegdoha, metonimija i personifikacija, koje se sve mogu svesti pod širi zajednički nazivnik metafore, također su važna lingvistička sredstva za konstrukciju kolektivnih identiteta. Prvenstveno, one služe za kreiranje istosti među ljudima. Sama metafora je u konstrukciji nacionalnog identiteta najuočljivija u usporedbama nacije s elementima nama vrlo bliskima kao što su priroda, stablo, majka, krv i obitelj.

Metonimija zamjenjuje ime referenta imenom entiteta, te služi za relativizaciju pojmova i igra se mentalnim konstruktima. Primjerice, kada kažemo „Cijela je Hrvatska na nogama.“, ne mislimo doslovno na zemlju Hrvatsku da je dobila noge i ustala, već želimo reći da većina hrvatskih državljanina (koji su u ovom primjeru referent zamijenjen entitetom „Hrvatska“) prati neki događaj.

Personifikacija pridaje ljudsku formu apstraktnom entitetu te time zahtijeva identifikaciju s npr. antropomorfiziranom nacijom. U kontekstu nacije često se primjerice koristi personifikacija nacije s arhetipom majke.

Sinegdoha pak mijenja ime referenta imenom drugog referenta koji pripada jednakom polju značenja, koji je semantički širi ili uži. Ona se igra značenjem na sličan način kao metonimija, no za razliku od nje sinegdoha cjelinu zamjenjuje dijelom. Ona je često generalizirajuća ili partikularna.

Sve tri navedene stilske figure, zajedno s metaforom, posjeduju veliku sugestivnu snagu, te se stoga često i koriste u diskurzivnim konstrukcijama kolektivnog identiteta.

Izraz „mi“ se pak koristi kako vi verbalno nešto nečemu pripojili ili uzurpirali. On se većinom koristi iz uloge nekog tko govori iz područja višeg stupnja društvene moći. Korištenjem tog izraza govornik može utjecati na to da imaginativno ujedini sebe i publiku u „zajednicu koja dijeli zajedničku sudbinu“. On adresira na zajednicu kao cjelinu. Izraz „mi“ se također može u jeziku koristiti na način da djeluje adresirajuće-uključujući i adresirajuće-isključujući „mi“. Također, on može uključivati govornika ili isključivati govornika iz zajednice kojoj se obraća. Taj izraz u biti reflektira asimetriju odnosa moći između sudnosnika u komunikaciji, te tu razliku u moći pokušava stvoriti podnošljivom. Izraz „mi“ može se koristiti i u svrhu povijesnog proširivanja izraza „mi“ na način da zamjenica mi odresira na sve one koji su nekoč bili dijelom te zajednice, nastojeći prikazati kako je kolektivni transvremenski identitet stabilan i dati mu uporište u prošlosti. Jednako tako, izraz „mi“ se može koristiti kao metonimija, primjerice u slučaju kada se uzima osoba za mjesto države.

8. ANALIZA ZNAČENJA I ULOGE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA U HRVATSKOJ U KONSTRUKCIJI NACIONALNIH IDENTITETA U DOBA NJIHOVE IZGRADNJE, TE U RAZDOBLJU OD 1990. DO 2000. GODINE

U ovom dijelu rada pokušat ću dati kratku i sažetu analizu toga što su antifašistički spomenici značili za nacionalni identitet u kontekstu vremena kada su se gradili te kasnije u vremenu između 1990 i 2000 godine u doba izgradnje hrvatskog nacionalnog identiteta. Pokušat ću proanalizirati spomenik kao diskurzivni element i konstrukt u kontekstu prostora koji ima veliki značaj u diskurzivnom konstruiranju nacionalnog identiteta. Jednako tako, nastojat ću što objektivnije sagledati situaciju sudbine tih spomenika ne uplićući se suviše u moralna rasuđivanja i ocjenjivanja bilo koje vlasti i ideološkog opredjeljenja. Cilj je stoga prikazati na primjeru antifašističkih spomenika neke od diskurzivnih načina, strategija i namjera (spomenutih u prethodnom dijelu teksta) koji su u određenim trenucima bili upisani u spomenik kao prostorni element. Analizu ću podijeliti na dva dijela koja se temelje na određenim vremenskim razdobljima: antifašistički spomenici u razdoblju njihovog podizanja i antifašistički spomenici u razdoblju od 1990 do 2000 godine. Kao izvor za oba dijela analize koji se tiču podizanja spomenika i rušenja spomenika u razdoblju od 1990 do 2000 godine koristit ću knjigu „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Uzimajući u obzir da mi je izvor knjiga koju je izdao Savez antifašističkih boraca Hrvatske, neću suviše nastojati analizirati i karakterizirati taj sadržaj kao istinit ili neistinit, odnosno ispravan ili neispravan, već ću ga koristiti kao podlogu za detektiranje načina i djelovanja pomoću kojih su spomenici postali diskurzivni element za izgradnju određenih kolektivnih identiteta.

8.1. PODIZANJE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA

„Drugi svjetski rat, kao najmasovnije gubilište obilježen je primjerima stravičnih stradanja (...) i nevjerojatnih junaštava i humansti, zato i nije čudo da su nakon tog rata podignuti toliko brojni spomenici da se sve to zapamti i da se barem na ovaj tradicionalan način oda

počast

stradalima.“³¹

Činjenice o stradanjima i događajima u Drugom svjetskom ratu većinom su poznate, te je evidentno da je velik broj ljudi poginuo. Također je evidentno i to da je velik broj civila bio novačen u borbu na strani različitih ideologija koje su se borile na ovom prostoru i koristile običnog čovjeka koji je u većini slučajeva u društvenom i moralnom kaosu kao što je rat, htio sačuvati živu glavu i obraniti vlastiti interes. Spomenici koji su podignuti nakon Drugog svjetskog rata jednim dijelom su dizani od strane tadašnje vlasti koja je slavila svoju pobjedu nad fašizmom. No svaka vlast nosi sa sobom svoju ideologiju koju promovira i želi legitimizirati. Na stranu s tim, velik je broj slučajeva i kada su skupljena sredstva od lokalnog stanovništva na njihovu inicijativu da se podignu spomenici u čast poginulim poznanicima koji su se borili za oslobođenje vlastitog doma okupiranog od strane fašista.

„U razdoblju od 1945-1990. u gradovima i selima širom Hrvatske podignuto je oko 6000 spomen obilježja mladićima i djevojkama, antifašističkim borcima i organizatorima ustanka koji su pokošeni u teškoj antifašističkoj borbi kao i onima koje su nevine, po poljima ili na pragu njihovih domova, u logorima, zatvorima i zbjegovima poubijali fašisti. Graditelji spomenika, bista, ploča i spomen kosturnica stvarali su spomenik slobodi gradova i sela Hrvatske, slobodi i pravu mladosti na život, slobodi čovjeka na rad i stvaralaštvo u miru.“³²

Možemo dakle zaključiti da je spomenik podignut kako bi obilježio nešto, kako bi govorio o nečemu, kao svojevrsni način diskurzivnog konstruiranja zajedništva u narodu koji je prošao rat. Homogenost je stoga temeljena na vrijednostima kao što su zajedništvo, snaga, jedinstvo naroda i hrabrost. Prisutna je identifikacija na osnovu upisanih vrijednosti u te prostorne oblike. Sami spomenici su naravno, kako sam već i spomenula služili i kao legitimacija onima na vlasti, te su stvorili vlastitu povijest na osnovu rata i pobjede. Iako je i u ovim činovima spomenika prisutna mitska naracija i naglašavanje onoga što legitimira one na vlasti, mit na ljevici nije toliko moćan kao i onaj na desnici, no o tome ću reći nešto više u nastavku.

³¹ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

³² Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

8.2. RUŠENJE ANTIFAŠISTIČKIH SPOMENIKA OD 1990. DO 2000. GODINE

U knjizi „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990 – 2000“ Savez antifašističkih boraca Hrvatske sakupio je podatke i zabilježio veliki broj srušenih, uništenih ili prenamijenjenih spomenika od kojih je mali broj obnovljen. U nastavku ću navesti neke od citata iz knjige koje govore o tim činovima.

„Iznad sela Kamenska kod Požege 1962. podignut je spomenik borbi naroda Slavonije, rad kipara Vojina Bakića. Slika ovog izrazito modernog oblikovanja spomenika našla je mjesto u UN. Srušile su ga 1991. g. Hrvatske vlasti. Budući da je bio izgrađen od nehrđajućeg čelika u Slavanskom Brodu je prerađen u posuđe.“³³

„Spomen kosturnica u Kninu podignuta je u čast oko 1600 poginulih boraca NOV Hrvatske u borbama protiv Njemaca i ustaša tokom 1944. g. Kosturnica je oštećena u drugoj polovini 1995. g. Nakon operacije Hrvatske vojske u tom gradu.“³⁴

„Spomenik u Omišu na kome su bila imena na desetke poginulih antifašista iz tog mjesta i okoline usred dana je srušen od uniformiranih osoba iz Hrvatske. To se dogodilo i u mnogim drugim mjestima u Dalmaciji, Lici, Banovini.“³⁵

„Iako je većina počinitelja ovih vandalskih djela bila poznata tokom vladavine HDZ izostale su bilo kakve sankcije. Tome se ne treba čuditi, ako se zna da su predstavnici vlasti i te kako sudjelovali u tim akcijama. Dovoljno je navesti da je župan Osječko-baranjski 1991. naložio da se iz Osijeka uklone svi spomenici vezani za NOB Hrvatske. Slično je učinio i župan Splitsko-dalmatinski. I u Zagrebu uklonjeni su pojedini spomenici i spomen obilježja, a neki su i razbijeni (...)“³⁶

³³ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

³⁴ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

³⁵ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

³⁶ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

„U podosta općina i gradova biste i spomen ploče, pa i spomenici premješteni su u groblje, pod obrazloženjem da nemaju umjetničku vrijednost.“³⁷

Ovi citati govore o oskrnjavanju spomenika koji predstavljaju mjesto sjećanja i svjedoče o jednoj povijesti, bila ona konstruirana ili ne. No, koliko god povijest koja je upisana bila izmijenjena od strane onih koji vladaju, sigurno je da ti spomenici govore i o nevinim ljudskim žrtvama. Pa, što dopuštanje rušenja tih spomenika govori o onima koji su bili na vlasti u tom razdoblju između 1990 i 2000 godine kada je porušen toliki broj spomenika? Prenamijenjeno je, uklonjeno ili srušeno 2.964 spomenika ili spomen ploča. To govori o poništavanju već postojeće povijesti kolektivnog identiteta. Govori o uklanjanju legitimacije prijašnje vlasti i o prekidanju bilo kakvih povijesnih i političkih veza. Zanimljivo je zaključiti stoga da su isti ti spomenici prijašnjoj vlasti koristili za izgradnju kolektivnog identiteta putem kolektivne *identifikacije* sa značenjima upisanima u te spomenike. Vlast koja je u Hrvatskoj vladala tokom rušenja tih spomenika, također ih je koristila za konstrukciju kolektivnog, nacionalnog identiteta, no u ovom slučaju se odvijalo putem *diferencijalne identifikacije*. Ti spomenici su predstavljali ono *Drugo* od čega se nova nacija trebala razlikovati, udaljiti i na osnovu te razlike i isključenosti drugoga stvoriti vlastito novo jedinstvo. To novo jedinstvo je također moralo stvoriti vlastitu povijest kao legitimaciju vlasti koja je širila diskurz o esencijalnoj, iskonskoj, u povijesti utemeljenoj čistoj naciji. Svaki Drugi kolektivni identitet u takvom diskurzu stajao je na putu i poslužio kao primjer onoga što novi nacionalni identitet nije. Nadalje, ti diskurzivni konstrukti o povijesti hrvatskog naroda kroz diskurz su utemeljeni putem raznih mitskih priča koje su smještene kao legitimacija u povijesti. Barthes tvrdi kako se mit statistički smješta na desnicu. U ovom slučaju, priča o povijesti gradila se na osnovu već postojeće priče o povijesti, na spomenicima koji su značili jedno, a njihovo značenje je prenamijenjeno. Prvotan semiološki sustav je poslužio kao temelj za izgradnju drugoga i za stvaranje semiološkog lanca, odnosno mita. Naglasak je promijenjen. Ništa nije izbrisano ni prikriveno. Točno to radi mit i točno na takav način se konstruirao. Priča o čistoj i esencijalnoj naciji u tom razdoblju utemeljila se na mitu. Taj mit u diskurzu se očitovao i u fizičkom svijetu, u prostoru, kroz rušenje spomenika.

³⁷ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

8.3. OD MITA NA LJEVICI DO MITA NA DESNICI

Mit na ljevici je, kako kaže Barthes, labav mit. Revolucija pak isključuje mit jer iskaz proizvodi potpuno od početka do kraja, za razliku od situacije kada je mit u početku političan, te se na kraju pretvara u prirodan iskaz, naturalizaciju. „Buržoazija prikriva da je buržoazija i samim time proizvodi mit“. „Revolucija ističe da je revolucija, te time dokida mit“.³⁸ Kada se revolucija preobrazi u ljevicu, odnosno, prikrije vlastito ime, počinje proizvoditi metajezik i pretvarati se u prirodu. No taj mit na ljevici je nespretan. On nema ista obilježja kao buržujski mit. To je siromašan mit jer se ljevica uvijek određuje prema potlačenome, pa je taj mit uvijek štur i umjetan.

Za razliku od njega, mit na desnici zahvaća gotovo sve, od pravosuđa, morala, estetike i diplomacije. On se širi u razmjerima u kojima se buržoazija razimenuje i prikriva, a najprikrivenija je u politici i političkom diskurzu. Priroda u koju ih desnica zatvara pod izgovorom da ih čine vječnim je puki običaj. Vjerovanje u takav mit je navika koja u sebi nema tragova preispitivanja.

U primjeru sudbine antifašističkih spomenika u Hrvatskoj vidimo čin prelaska mita s ljevice na desnicu. On na desnici postaje kompleksniji i uvrštava se u diskurz konstruiranja nacionalnog identiteta kroz esencijalističke narative o čistoj naciji. Iz tog razloga on mijenja naglasak u povijesti koja je upisana u te oblike. Dolazi do povijesnog revizionizma i svaranja nove kolektivne memorije koja podupire naraciju o naciji. Taj diskurs stvara novu povijest, novu sadašnjost u kojoj ona stara povijest više ne vrijedi i ne postoji, te svojim djelima ukazuje na buduće političke orijentacije. Ona iskazuje svoje novo uspostavljene vrijednosti i prikazuje ih u obliku u kojemu su najvidljivije, u samom prostoru življenja, na primjeru fizičkih dokaza vremena. Ona briše povijest u nastojanju da se na temelju kolektivnog zaborava stvori novo kolektivno sjećanje i u postojeće prostore upisuje nove vrijednosti i značenja.

„Oni koji ruše spomenike osudili su sebe na zaborav jer je istina neuništiva.“³⁹

³⁸ Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb. Str. 171

³⁹ Hrženjak. J. 2001. „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb

Ovdje Augeov citat dokazuje svoju istinitost: „Spomenik je opipljiv izraz stalnosti, trajanja. (...) Bogovi trebaju svetišta, vladari palače, da ne bi robovali hirovima vremena. (...) Bez spomeničke tlapnje povijest bi bila puka apstrakcija.“⁴⁰

9. ZAKLJUČAK

Povijesni revizionizmi, konstruiranja nacionalnih povijesti i velikih pripovijesti, diskurzivne strategije korištene u svrhu podupiranja neke ideologije, objedinjuju se pod nazivnikom diskurzivnog konstruiranja nacionalnog identiteta. No nije nacionalni identitet jedini koji se na takav ili slične načine konstruira. Čitavo naše društvo leži na temeljima klasifikacije čitavog svijeta što se onda u našim mislima projicira u obliku percepcije svijeta. Mentalne kategorizacije su u mnogočemu korisne, no treba biti oprezan koristeći ih i uzimajući ih za istinu bez rezerve i preispitivanja njihove ispravnosti i namjere koja stoji iza njih. Mentalna kategorizacija nacije je, primjerice, nešto na osnovu čega se može diskrimirati drugoga koji u tu kategorizaciju ne spada. Štoviše, ona može biti opasna kada se pomoću nje pokušavaju legitimirati društvena i politička isključivanja drugoga, ili kada se pak pomoću nje pokušavaju legitimirati zločini učinjeni prema nekoj drugoj skupini koja ne spada u određeni kolektivni identitet. Treba biti oprezan kada se radi o takvim legitimizacijama koje su diskurzivno konstruirane jer je sama diskurzivna konstrukcija performativni čin, a svaki performativni čin ima određenu namjeru. U ovom slučaju kroz diskurz je konstruirana istina od strane onoga koji posjeduje moć, a istinu koju podvaljuje kao objektivno znanje proizvodi iz vlastitih interesa. Povijest, koja se uzima kao nešto što je prethodilo našem postojanju i postojanju društva kakvo danas poznajemo, koja se prezentira kao prirodna, također je često samo produkt takve konstrukcije, stoga ju treba bezupitno propitkivati. Ono što mi sami prihvatimo kao nešto prirodno i što se „razumije samo po sebi“, bez preispitivanja, već će biti prvi korak k tome da nas ideologija interpelira prema vlastitim namjerama i interesima. Štoviše, kako tvrdi Levi-Strauss, mit se uvijek odnosi na prošle događaje ali ti događaji za koje se smatra da

⁴⁰ Auge, M. 2002. „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma. Str. 58-60

se odvijaju u jednom trenutku vremena, tvore jednu trajnu strukturu. Ona se istodobno odnosi na prošlost, sadašnjost i budućnost. „Moramo se baviti poviješću, budući da ideologija ili povijest poima iskrivljeno, ili povijest potpuno apstrahira.“ (Marx)⁴¹ Sam mit je govor, ali govor koji radi na visokom nivou i na kojemu se smisao uspijeva odvojiti od lingvističkog temelja na kojemu je nastao. Ideja i misao kao dimenzije koegzistiraju na nekom višem nivou od onoga na kojemu su prostor i vrijeme, no prostor i vrijeme kao nešto temeljno, nama poznato i opće prihvaćeno imaju moć utjecati na ideje i misli. Prostor kojega Lefebvre dijeli na življeni, imaginarni i percipirani ispunjen je bezbrojnim značenjima koja mi, katkada i nesvjesno, upisujemo u svoju sliku svijeta. Možemo samo zamisliti što prvotno nepropitano i prihvaćeno stajalište o rušenju nekakvih spomenika može učiniti ideji o svijetu kojega percipira jedan pojedinac. Kao što Schopenhaurov citat s početka rada govori o nacionalnom identitetu, on je identitet koji pruži veliki osjećaj pripadanja, a laki plijenovi za njega su oni koji svoj ponos nemaju još kamo usmjeriti pa ga usmjeravaju onome što se nudi na pladnju, iliti, ponekad, gura pod nos. Slika koja će se stvoriti u glavi jedne takve osobe kao reakcija na viđeni čin rušenja spomenika koji nosi neko značenje biti će ona željena reakcija od strane ideologije koja ih ruši. Takve individue podržat će nacionalnu ideologiju i njezine vrijednosti čak i ako se temelje na isključenju pa čak i smrti onog Drugog, na laži i moralno upitnim stajalištima. Zato je važno razbijati mit o naciji kao svezremenskom, neupitnom poretku vrijednosti. Konstruirajući kolektivne identitete na način da se prvo propita moralna vrijednost onoga što se upisuje u individualni identitet iz sadržaja kolektivnog identiteta, i da se pokuša uvidjeti kakva ideologija stoji iza njegovih vrijednosti, te jesu li te vrijednosti umjetno konstruirane ili nastale iz suodnosa u grupi, čini se prvi korak ka konstruiranju „zdravijeg“ kolektivnog identiteta. Zdravijeg u smislu da leži na temeljima koji zaista zagovaraju jednakost u društvu. Radi toga je nužno iznova i iznova dekonstruirati diskurz koji reproduciraju mediji i institucije.

⁴¹ Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009. „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press

10. LITERATURA

- Auge. M. 2002 „Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta“. Naklada DAGGk, biblioteka Psefizma
- Barthes. R. 2009. „Mitologije“. Zagreb
- Bilgrami. A. 2006. Deadalus: Vol 135. „Notes Toward the Definition of „Identity“. MIT Press
- Foucault. M. 2013 „Povijest seksualnosti. Volja za znanjem“. Zagreb
- Foucault. M. 1975-1976 „Society Must Be Defended“ Lectures at the College de France
- Foucault. M. 1994 „Znanje i moć“. Zagreb
- Gupta. A., Ferguson. J. 1992 „Beyond „Culture“: Space, Identity, and the Politics of Difference“
- Habermass. J. 1998. „The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory“. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Hrženjak, J. 2001 „Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000“. Savez antifašističkih boraca Hrvatske. Zagreb
- Lefebvre. H. 1991. „The Production of Space“. Blackwell
- Levi-Strauss. C. 1989. „Struktura mitova“, u „Strukturalna antropologija“. Stvarnost. Zagreb
- Mallki. L. 1992. „National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees“. Department of Antropology, University of California
- Marx. K., Engels. F. 1953. „Radni radovi“, („Njemačka ideologija“). Kultura. Zagreb
- Walia. S. 2002 „Edward Said i pisanje historije“ Naklada Jesenski i Turk. Zagreb
- Wodak. R., de Cillia. R., Reisigl. M., Liebhart. K. 2009 „The Discursive Construction of National Identity“. Edinburg University Press